

## TÉMA 1

### Úvod do studia etiky a bioetiky

#### Obsah přednášky

Tato přednáška vysvětluje základní pojmy morálky a etiky.

#### Základní pojmy a vysvětlení používané terminologie

**Morálka** - mravnost je schopnost člověka reflektovat a řídit se svým svědomím, posuzováním lidských činů z hledisek dobra a zla jako abstrakcí obecně lidských norem, principů a ideálů. V širším pojetí lze definovat jako souhrn pravidel chování, konvencí jako závazných pro individuální svědomí.

Morálka představuje hodnotovou a významovou dimenzi lidského života, tím se odlišuje od života zvířat a ostatní přírody. Morálka má svůj původ v dávné minulosti, v počátcích lidské společnosti. Je definována jako systém principů, hodnot a pravidel. Z nich jsou pak odvozené *normy jednání*, rozlišující činy správné (měl bys, máš, udělej) a nesprávné (neměl bys, nesmíš, nedělej) ve vztahu k určitému způsobu života.

Morálka je chování, jednání vždy *historicky určené*, vystihující představy dané společností, kultury a uvnitř ní sociální vrstvy, subkultury a často i jednotek nižších (rodina). Je definována jako jedna z forem duchovně praktického vztahu člověka k prostředí.

**Etiketa** jsou pravidla společenského chování, souhrn společenských zvyklostí a norem chování.

**Morální chování** znamená vlastnost, schopnost jednat podle určitých morálních standardů dané společnosti. Vznik mravních norem odpovídá společenským "požadavkům" a regulovány začínají být i ty oblasti, které dříve regulovány nebyly.

**Morální dimenze** - chování ostatních porovnáváme podle nějaké normy. Složkou lidského jednání je oblast hodnotového systému, hierarchie hodnot.

Morálka není nejsilnějším ani jediným *hodnotovým faktorem ovlivňujícím lidské jednání*. Existují i jiné hodnoty, které mohou dominovat v dané situaci, např. snaha o přežití, o úspěch, estetické cítění, přátelství, strach, a jiné. Kromě hodnotových systémů se do jednání promítají i jiné vlivy, např. *ekonomické, sociální, sociálně profesionální, fyziologické, psychologické a další*.

Z uvedeného je patrné, že v určitých situacích mohou, pod nápoem jiných vlivů, v daném momentě silně působících (nemoc, únava, bolest, ekonomická nouze, silný tlak okolí - fyzický nebo psychický, strach, apod.), morální zásady a normy selhat.

**Právo** je souhrn norem upravujících chování lidí, jejich zachování lze vynutit státní mocí, je závazné pro každého a za všech situací, proto jsou základní povinnosti lékaře a zdravotníků upraveny právně a jsou zakotveny v zákonech.

**Rozhodující úlohu v chování v souladu s etikou mají tyto faktory:**

**1. znalost morálních norem** - kodexů, přestupky způsobené neznalostí pravidel chování dané společnosti nebo skupiny ;

**2. stereotypy morálního chování** - formované výchovou a zácvikem zorořového chování, napodobováním vzorů ;

**3. podmiňované a posilovací reakce** - včas a adekvátně odměnit správné chování (pochvalou) a potrestat nesprávné chování (sankcí) ať už v procesu výchovy nebo ve společnosti ;

**4. emoce** - prožívání spokojenosti z morálního chování, a naopak pocit provinění nebo hanby, špatného svědomí nebo strachu v důsledku porušení morálních norem ;

**5. veřejné mínění** - je kolektivním svědomím, velmi silně ovlivňuje chování lidí ( strach z odsouzení, zavržení, ztráty přátel, rodiny na základě porušení morálních norem).

**Morální přechin** není specifikován, norma je obecná a připouští i výjimky, není vždy jednoznačná pro řešení konkrétních situací. Svědomí každého člověka a veřejné mínění společnosti jsou určující v hodnocení odpovědnosti za morální přechin .

**Kodex** znamená podle slovníku *právo*, zákoník. **Kodifikace** (lat.) je pak uzákonění, *právo* souborné systematické shrnutí právních norem určitého právního odvětví nebo jeho části do výlučného zákoníku (kodexu) .

**Morální kodex** je soubor morálních pravidel , principů a norem chování, kterými se řídí jednání lidí v určité společnosti. Formulování a kodifikace pravidel nastává tehdy, když se pravidla chování vžila, jsou osvědčená, když se mravní požadavky upevnilly ve společenském vědomí. Proto si žádají upřesnění a trvalejší formulaci.

**Étos** (řecky *ethos*) je v naučných slovnících definován jako mrav. Etický a morální základ, charakter. V antice považován za neměnný, vrozený.

**Etika je teorie morálky.** Vychází z filosofie, odráží filozofické názory na mravnost, na původ a podstatu morálního vědomí a jednání. Vydělila se jako jedna z nejstarších částí filosofie, byla považována nejčastěji za **praktickou filozofii**, tj. za aplikaci určité filozofické koncepce na jednání a život člověka. To podmiňovalo ostré rozdělování etiky na teoretickou a normativní. Zdroj mravnosti byl spatřován v bohu (teologická etika), v přírodě a přirozenosti člověka (naturalistická etika), v apriorním principu (I.Kant, G.W.F.Hegel ) nebo v autoritě (aprobativní etika).

**Etika** jako **filozofická disciplína** pochází již od **Aristotela**. Ten rozlišuje v lidské činnosti tyto aspekty: **činnost teoretickou (poznání), praktickou (jednání), tvořivou (dělání)** .

**V etice jde o činnost praktickou.**

V praktické filozofii není užívání slov “ etický”, “morální” a “mravní” jednotné.

Podle Kanta můžeme jejich výklad specifikovat takto:

- **morálnost** (moralita), morální znamená čistou shodu jednání se svědomím nezávisle na obsahu, který je motivem ;
- **mravnost, etickost**, eventuálně mravný, etický, znamená obsahový aspekt a nikoliv aspekt svědomí.

**Etika** se zabývá problematikou morálních jevů, je definována jako **věda o morálce** - mravnosti, o původu a podstatě morálního vědomí a jednání, hovoří o tom jaké by chování a jednání lidí mělo být.

Název je odvozen od řeckého slova *ethos*, které vyjadřuje obydlí, byt, vlast, ale také zvyklosti, způsob života člověka, obyčej, mravy, obvyklé chování člověka, označuje také mravní vědomí, mravní smýšlení, přesvědčení, jednání, mravnost, morálku, ale i charakter.

Mezi významné **etické kategorie** patří dobro, zlo, blaženost, slast, štěstí, smysl lidského života, životní hodnoty, svoboda, zásluha, vina, morální normy a jejich absolutnost či relativnost.

Podle záměru se dělí etika obecně do 3 subdisciplín :

**1.Metaetika** studuje otázky podstaty morálních konceptů a náplní z hlediska filozofického.

**2. Normativní etika** stanovuje normy a standardy chování (jak by měl jedinec žít, hodnocení činností podle jejich následků).

**3. Aplikovaná etika - bioetika** zaznamenává v současnosti velký rozvoj, snaží se aplikovat normativní teorie na praktické morální problémy ( lidská práva a spravedlnost, otázky ceny lidského života, interrupce, eutanázie, nové metody a vědecké objevy v medicíně, umělé oplodnění, genové manipulace, apod.).

Mravní principy , ethos či morálka se na počátku lidských dějin soustředily hlavně na **praktické normy chování**. Ačkoliv je etika odvětvím filozofie, je úzce svázána i s jinými vědeckými disciplínami jako jsou např. právo, psychologie a další vědy.

Pro zachování mravní společnosti je nezbytné, aby některé skupiny profesí, které ovlivňují ostatní populaci ( lékaři, pedagogové, právníci, soudci, politici, veřejní činitelé, novináři, a další) byly definovány i z hlediska etiky ( kodexy).

**Deontologie** ( řecky) - název jímž byla někdy označována etická učení , zvl. nauka o povinnostech.

**Lékařská deontologie** se zabývá **právními a morálními povinnostmi a pravidly chování** zdravotníků při poskytování zdravotní péče .

**Lékařský deontologický kodex** reprezentuje kodifikované mravní závazky lékařů vůči pacientům, kolegům a veřejnosti.

## **Přínos při studiu**

Studenti si zopakují a eventuelně doplní základní terminologii morálky a etiky. Pak mohou přistoupit k dalším kapitolám tohoto kurzu. Pro studenty, kteří chtějí proniknout hlouběji do problematiky a z filozofického hlediska i s historickým přehledem vývoje lékařské etiky doporučuji další literaturu.

## **Doporučené zdroje**

**literatura k samostudiu a doplnění znalostí :**

1. **Adam, Z.: Úvaha o studiu na lékařské fakultě.** Sborník I. Celofakultní konference o studijní problematice LF MU Brno,s.8-14  
[http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference\\_lf\\_sbornik.doc](http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference_lf_sbornik.doc)
2. Haškovcová, H.: **Lékařská etika.** Galén, 1997,192s. , ISBN 80-85824-54 -X
3. Holčík, J.:**Rostoucí nároky na výuku sociálního lékařství a výuka některých navazujících oborů.** Sborník I. Celofakultní konference o studiu LF MU Brno, s. 24-26  
[http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference\\_lf\\_sbornik.doc](http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference_lf_sbornik.doc)
4. Jukes Nick:**Alternativy jako norma: efektivní a etické nabytí znalostí a dovedností** InterNICHE,- pracuje s učiteli pro zavedení alternativ k pokusům na zvířatech a se studenty pro podporu svobody svědomí [www.interniche.org](http://www.interniche.org)
5. Munzarová , M. : **Zdravotnická etika od A do Z.**, Grada , Avicenum, 2005, 156s. ISBN 80-247-1024-2
6. Vácha, M. : **Problematika vyučování etiky na LF** , Sborník I. Celofakultní konference o studijní problematice LF MU Brno, 17.1.2005, s. 27-28  
[http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference\\_lf\\_sbornik.doc](http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference_lf_sbornik.doc)
7. Žaloudík, J.: **Studium na lékařské fakultě – potřeba tradice i změn.** Sborník I. Celofakultní konference o studiu LF MU Brno, 17.1.2005, s. 5-7,  
[http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference\\_lf\\_sbornik.doc](http://www.med.muni.cz/dokumenty/doc/konference_lf_sbornik.doc)